

Bihari arcok, bihari emberek: Gyalókey Lajos

Szentgyörgyi és gyalócai Gyalókey Lajos (Szalacs, 1825. november 13. – Nagyvárad, 1889. február 2.) ügyvéd, országgyűlési képviselő, lapszerkesztő, törvényszéki elnök, 1848–49-es honvédszázados és szabadságharcos.

Apja, Gyalókey Antal a nagyváradai római katolikus püspökség uradalmainak főfelügyelője, Bihar vármegye táblabírája volt. Az ifjú Gyalókey gondos nevelésben részesült, a gimnáziumot és jogi tanulmányait Váradon végezte 1845-ben. Jogi pályáját Csengery Imre, a vármegye harmadik aljegyzője mellett kiadó írnokként kezdte, mely munkakörben 1846 novemberéig dolgozott. Ezután Pestre került, ahol királyi táblai hiteles jegyzőként tevékenykedett. 1847-ben tette le az ügyvédi vizsgát, majd hamarosan visszatért Váradra, ahol a megye közgyűlésein az akkori politikai mozgalmakban részt vett.

Az 1848 márciusi napok után Beöthy Ödön megyei főispán titkára lett, akinek ajánlatára a Partium visszacsatolásával megbízott királyi komisszió titkárának nevezték ki. Beöthy elnöklete alatt, Somossy Ignác bizottsági tanácsossal együtt Zaránd és Kraszna vármegyék kormányzati szervezetében munkálkodott.

Az ifjú Gyalókey az 1848–49-es forradalom és szabadságharc kitörésekor

a bihari önkéntes zászlóaljhoz állt be közhonvédeknek, s a nagybecskereki táborba került Kiss Ernő dandárjához, ahol 14 hétig szolgált. Itt tizedesi, őrmesteri, majd hadnagyi rangra emelték, az 1848. szeptember 2-i perlaszi ütközet után pedig főhadnagyi rangot kapott. Kiss Ernő ezredes és Vetter Antal alezredes megbízásából a kormányhoz intézett hadi jelentéseket, és a csapatokhoz szóló felhívásokat fogalmazta. Zászlóaljával október végén Nagyváradra visszaérkezvén, a bihari 55. honvédszászlóaljhoz, rangjának megtartásával beosztották, és november végével a Zaránd megyei oláhok lá-

zadása által fenyegetett kristyóri hegyi út védelmére rendelték.

Ezeket olvashatjuk Nagyvárad egyik prominens személyiségéről a Wikipédia, a szabad enciklopédia szócikkében. Természetesen csak egy rövid részt emeltünk ki a szócikkből, hisz minket inkább az érdekel, miként emlékezett Nagyvárad lakossága és sajtója a méltán népszerű személyiségre, aki mély nyomot hagyott a város történetében. A választ meg is kapjuk a *Nagyvárad Napló* 1889. februári számának fellapozásakor.

Az 1889-ik esztendő februárjának második napján, rövid betegség után elhunyt Gyalókey Lajos, a város egyik ismert személyisége. Február 3-án már gyászlobogók lengtek a középületeken, a városházán, az igazságügyi épületeken, a Nemzeti Kaszinó erkélyén, hirdelve, hogy jeles halottja van a városnak. Olyan embert veszített el a közösség, aki nemcsak mint hivatalnok töltött be fontos szerepet Várad életében, hanem hivatali munkáján kívül a közjó érdekében is hatalmas munkát végzett. Ez az ember Gyalókey Lajos volt, aki élete értelmének azt tartotta, hogy az ember nemcsak önmagáért van, hanem mások javának előmozdításáért is. „Az Apáczta utcza és a Borz utcza sarkán levő ház lépcsője mellett levő szobában ott fekszik merev arccal az öreg honvéd, egyike azoknak a kihálófélben levő embereknek, kik életük alkonyán sem veszítették el a lelkesedését, az idealizmus tüzet” – olvashatjuk a lapban.

Erőteljes, kemény ember volt Gyalókey Lajos, aki magas kora dacára is szorgalmasan megjelent az üléseken, értekezleteken, és aktívan részt vett a vitákban is. Decemberben erőteljes

kirohanást intézett az Országgyűlés képviselőházában azok ellen, akik megbontják a rendet. A nagyvárad-i nemzeti szövetség érdekében is sokat dolgozott, életet szeretett volna lehelni a pangó testületi életbe. Egy nagyívű regény gondolatát is dédelgette, de már nem tudott hozzákezdeni a nagy tervhez. Nem sokkal halála előtt még a város közgyűlésén is szót kért és a szépítési egylet érdekében szólalt fel.

„Két hét előtt hallottuk először, hogy súlyos beteg. Tüdőgyulladásban szenvedett. Hozzátartozói szeretetteljes aggodalommal ápolták, orvosa, dr. Fráter Imre mindent elkövetett a veszedelmes betegség ellen. Az utóbbi napokban jobban is lett. Örömmel hallottuk, hogy a javulás útján van, tegnap azonban újból nagyfokú lázt kapott. Az öreg test nem tudott ellenállni a pusztító bajnak. A pusztító betegség bár rövid ideig tartott, nagyon megtörte különben erőteljes szervezetét. Amíg élt, nem lehetett rajta látni magas korát. Gondolkodása, mozgása élénk volt, pedig 73 év nehezdedett vállára. Nagy időket élt át, de ezek nemhogy megtörték volna, hanem megedzették testét, lelkét. A két hét betegeskedés azonban megtette azt, mire egy félszázad küzdelmei nem voltak képesek” – írja a napilap.

A halálesetről a gyászoló család a következő gyászjelentést adta ki: „Ifj. Gyalókey Lajos úgy a saját mint Gyalókey Aranka Sándor és Jenő, valamint néhai Gyalókey József özvegye és Aranka leánya s az összes rokonok nevében, a sziv legmélyebb, legőszintébb fájdalommal tudatják, hogy a legnemesebb szivü apa és rokon szentgyörgyi és gyalócai Gyalókey Lajos, a nagyvárad-i kir. törvényszék nyug. elnö-

ke, Nagyvárad város törvényhatósági bizottsági tagja, 1848/49-iki honvéd századosnak stb. stb. folyó év február hó 2-án délután 5 órakor életének 73-ik évében hosszas és kínos szenvedés után gyászos elhunytát. A megboldogult földi maradványai folyó évi február hó 4-én d.u 3 órakor fognak az Apáca-utcza 397. sz. házából a helvét hitvallás szertartása szerint a várad-olaszii sirkertben levő családi sírhelyen örök nyugalomra helyeztetni. Nagyváradon, 1889, február 2-án. Legyen emlékezete örökre áldott!”

A Nagyvárad Nemzeti Szövetség, melynek Gyalókey Lajos elnöke volt, rendkívüli ülést tartott, amelynek az volt az egyetlen napirendi pontja, hogy miként fogják kifejezni részvétüket a gyászoló családnak. A Szigligeti Társaság, melynek alelnöke volt, elhatározta, hogy testületileg jelenik meg a gyászháznál és a temetésen, ahol koszorúkat helyeznek el a ravatalon. A törvényszék és járásbíróóság bírói ülést tartott, ahol elhatározták, hogy azon kívül, hogy részvétüket fejezik ki, megfestetik az elhunyt arcképét és azt a tanácssteremben helyezik el.

Nagy részvét mellett zajlott le a búcsúztató a gyászháznál és a temetőben is. Mind az első, mind a második helyszínen jelen voltak a város törvényhatósági bizottságának tagjai, dr. Bulyovszky József polgármester vezetésével, ott volt a Szigligeti Társaság teljes testülete, Rádl Ödön vezetésével. Jelen voltak a 48-as honvédek, a Nemzeti Szövetség tagjai dr. Márkus László vezetésével. Dr. Beöthy László főispán, Pável Mihály görögkatolikus püspök, Szunyogh Péter alispán, Ritoók Zsigmond kir. táblai elnök, a királyi ügyészség tagjai dr. Perjéssy Mihály ve-

zetése alatt szintén részt vettek a szertartásokon. A gyászháznál a szertartást Csák Máté olasz református lelkész vezette és mondott patetikus beszédet, amelyben dicsőítette az elhunytat, aki változatos és szép pályát futott be – írta az újság. Az Apáca utcából a gyászhintó, nyomában a temetési menettel, az olasz temetőbe vonult, ahol a koporsót a családi sírboltban helyezték el. A díszes temetést a Weiszlovits-cég rendezte.

A *Nagyvárad Naplóban* is megjelent egy rövid életrajz, amit a mai nyelvire írtam át, a könnyebb olvashatóság kedvéért: „Gyalókey Lajos, a nagyvárad kir. törvényszék elnökének tanulságos eseményekben gazdag volt egész élete. Példa gyanánt állhat minden igaz hazafi előtt, ki emberben a polgári erényeket kellően méltányolni tudja. Szentgyörgyi és gyalókeyi Gyalókey Lajos született Nagyváradon 1825. évi november hó 13-án, édesatyja Gyalókey Antal, édesanyja Csák Erzsébet a leggondosabb nevelésben részesítették. Édesatyja birtokos nemes ember s Lajcsák nagyvárad lat. szert, püspök uradalmának teljhatalmú kormányzója volt. Középkisiskolai, úgyszintén jogi tanulmányait Nagyváradon és Pesten végezte, és pedig kiváló sikerrel és kitűnő eredménnyel, mert társai közt mindig első volt. Elvégezvén jogi tanulmányait, Pesten mint a királyi táblai hiteles jegyzője működött, míg az ügyvédi vizsgákat 22 éves korában letette s Nagyváradra jött, ahol megyei szolgálatba lépett. Itt kitűnő szónoki tehetségével csakhamar nagy feltűnést keltett. 1848-ban egyik megyei nagygyűlésen oly nagy hatással beszélt, hogy Beöthy Ödön könnyezve ölelte magához a jeles ifjút. Szabadságharcunk idejében, mint

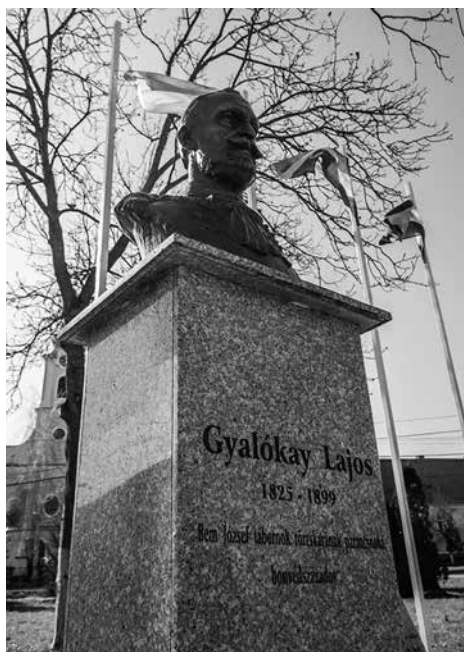

minden igaz magyar hazafi, ő is fegyvert fogott a haza védelmére, s önként belépett a bihari önkéntes zászlóaljba, mint közvitéz. Kiss Ernest ezredes dandárjának segélyezésére a becskerekai táborba ment. Itt rövid idő alatt hadnagyi rangra emelkedett. Mint a haza védelmi harcában nevezetesebb mozzanatokat megemlíthjük, hogy a véres és szomorú emlékü zarándi oláh lázadás megfékezésére, a kristyori szoros védelmére rendeltetett, innen pedig a körösbányai s báródi lázadókkal vívott harcok után Beke József honvéd őrnagy vezetése alatt Bem tábornagy segélyére sietett Dévára; majd nemsokára a történelmileg nevezetes piski csatához, hol 1849. febr. 8. és 9-én az oly nevezetes piski csatában is részt vett és súlyosan megsebesült. Vitézségéért ez alkalommal századossá léptetett elő. 1849. febr. 14-én Beke alezredes Háromszék főparancsnokává neveztetvén ki Bem által, a Beke hadsegédévé választották s megbízták a székely csapatok szervezésével és toborzásával. Ezt oly sikerrel teljesítette, hogy öt

hét alatt két teljesen felszerelt zászlóalj gyalogságot, két huszárszázadot és egy üteg ágyút mozgósítottak. Részt vett aztán a brassói és gyulafehérvári ütközetben; vitézsége és kiváló tulajdonságai kellő elismerésre találtak, midőn 1849. július 29-én őrnagynak nevezték ki s az erdélyi hadi főparancsnokság vezetésével bízták meg. Az önvédelmi harcokban igen fontos megbízásokat teljesített a legnagyobb sikerrel. Tizenkilenc kisebb és nagyobb ütközetben vett részt. A segesvári csatában a kozákok által legázoltatva igen súlyos sebeket kapott, s csakis huszárja és kocsisa hűségének köszönte életben maradását, kik mint félholtat felragadták s úgy menekültek vele a magyar táborba. A forradalom lezajlása után hosszú ideig rejtőzködött Magyar- és Erdélyországban barátainál, ismerőseinél és rokonainál, végre Érköbölkútra vonult, hol gazdálkodással foglalkozott. 1852-ben vette nőül felsőmérei és ostorharicsi Horváth József székelyhídi földbirtokos Emma leányát, akivel negyven éven át élt a legboldogabb házasságban. Honszeretetének szép jelét adta akkor, mikor az önvédelmi harcot követő elnyomatás korszakában az abszolutizmus uralma alatt a kormány híveket akart szerezni magának. Ekkor Cseh Eduárd és gróf Zichy Herman kecsegtető ajánlat kíséretében magasabb állással kínálta meg, azt ő mint jó hazafi határozottan visszautasította. Az 1861-iki derültebb alkotmányos korszak beálltával ismét megyei szolgálatba állott, s Biharmegye első aljegyzője, majd főjegyzője lett mindaddig, míg a megyék önkormányzati joguktól újból meg nem fosztattak. Ez időtől kezdve az 1870. évig mint ügyvéd működött; több nagytekinté-

lyú család uradalmi ügyvédje és jogi tanácsosa volt. Hazaszeretetéért, mint annyi sok jelesnek, fogságot is kellett szenvednie. Az 1862. és 1863. évben ugyanis, mint a *Bihar* lap szerkesztője szabadelvű cikket írt. Ezért a haditörvényszék elé állíttatott, s két havi fogságra ítéltetett, melyet a nagyváradi vár börtönében kellett kitöltenie. Nagy tekintélye és a közszeretet szólították arra, hogy a biharmegyei Deák-párt szervezője, megalapítója s alelnöke legyen. Több ízben akarták Nagyváradon s Bihar Vármegyében képviselőnek megválasztani, de nem fogadta el. Lónyai miniszterelnöksége alatt, Tisza Lajos távozása után, ennek ajánlására, Bihar Vármegye főispánjának akarták kinevezni, de körülményei miatt ez állást szintén nem fogadta el. A bíróságok szervezésekor az 1870. évben a nagyváradi kir. törvényszék elnökévé neveztetett ki. Hazafias ténylei, szenvedése, polgári kötelmeinek hű és buzgó teljesítése minden körben tiszteletet és elismerést szerzett neki. A törvényszéki elnöki állásról 1897-ben mondott le, de agg kora dacára tovább is hasznos és lelkes munkása maradt a közügyeknek, legutóbb különösen mint a Nagyváradi Nemzeti Szövetség elnöke fejt ki hazafias tevékenységet.”

Végül az utókor tisztelgéseként a vitéz honvéd előtt, álljon itt egy részlet Gyalókey Lajos *Emlékek nagy időkből* című írásából, ami a *Nagyváradi Napló* tárcarovatában jelent meg 1899. február 4-én. Azt a részletet ragadtam ki, amelyben a szerző a háromszéki emberek vitézségét és hazája, szülőföldje iránti szeretetét mutatja be. Itt meghagytam az eredeti szöveget, mintegy a kor illusztrációjaként: „Ez a dicső kis Háromszék ország – a mint lakosai

Gyalókey Lajos büsztyje Szalacson, Deák Árpád alkotása

szűkebb hazájukat nevezik – egész télen az ellenség vas-gyűrűje által, nemcsak Magyarország, de Erdély többi részétől is teljesen elszigetelten, minden tudósítás nélkül, saját pénzén tartott katonáival, saját fegyverével támadás és fenyegetés ellen, egy felség jogot gyakorló nép méltóságától áthatva, megtudta védni határait; és megtudta védni lelkét, az orláthi papirosra, Szebenben nyomtatott apocryph »Közlöny« hamis híreinek demoralizáló befolyásától. Támadott mikor lehetett, védekezett mikor kellett, sőt midőn a körülmények követelték, mint hadviselő fél, Heydte osztrák alezredessel fegyverszünetet is kötött. Papírpénzt bocsátott ki, kényszer-forgalom nélkül, ruha, fegyver és éléstárakat állított fel fővárosában Kézdi-Vásárhelyen hol a tudós vegyész. Gabriani gyógyszer-tárában gyutacsokat gyártatott; Gábor Áron

pedig, kiben egy mély gondolkozása fő, kutató ész és a technikai tudományok nagy felfedezője veszett el, saját találmánya után, bélel öntött ágyukat készített. A gyermekek bámulatos ügyességgel apró fegyvereket faragtak és ólomból tökéletesen fölszerelt kis ágyukat öntöttek, melyekei márczius 15-én, az ünnepélyes Tedeum alkalmával, teljesen begyakorlott katonai rendben tisztelegtek. A nők ruhát, fehérneműt szőttek férjeik és testvéreiknek, tépést csináltak a gyöngéd gondal ápolat sebesülteknek, és seprővel fenyegették, maró gunynyal ostromozták a suton maradt gyáva férfiakat. Számos falu harangja, nem az egyház tornyában, hanem ágyúnak öntve, a jogtipró ellenséggel szemben, hirdette az embereket szabadságra és szeretetre terem-

tő Isten dicsóságát. Ilyen dicsó, lelkes nép között a lehetetlenség is lehetővé változott; s a mythologia felelevenített csodáival embereket, hősoket termett a föld. Így, s csak is itt történhetett meg az, hogy ezen kis országból a régi csapatokon kívül, néhány hét alatt teljesen fölszerelt két erős zászlóalj, két huszárszázadot és egy üteg ágyút mozgathattunk. Márczius 29-én kaptuk Bem tábornok parancsát: hogy az általa üzött ellenség útját elzárandók, gyors menetekben egész erőnkkel Brassó alá vonuljunk. Brassónak márczius 30-án történt elfoglalása és egy napi pihenés után, április 1-ső napján Beke alezredest, mint ostromtábor parancsnokot Gyula-Fehérvár alá követtem.”

Farkas László